

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Marcus Fairs: Design a 21. században. A design új irányjai a tömegtermeléstől a kísérleti törekvésekig. Alexandra Kiadó, 2007; ISBN 978963 370 310 6

Marcus Fairs alapképzettsége szerint bútortervező. Szakíróként építészettel és formatervezéssel foglalkozó írásokat publikált, 2003-tól pedig az akkor elindított londoni Icon magazin szerkesztője, amely gyorsan Európa vezető dizájn- és építészeti publikációs fórumává emelkedett. Szakmai díjak sorát nyerte el, köztük „A legjobb újonnan indult lap”, valamint „Az év tervezője” címet. Fairs maga is számos szakmai díjat kapott, így 2002-ben „Az év újságírója”, 2004-ben „Az év építészeti újságírója” kitüntetést. Nyilvánvaló tehát, hogy mind a szakmai alapja, mind a kellő tájékozottsága megvan ahhoz, hogy a valóban jellemző vonásokat kiemelje, hiteles áttekintést adjon e szerteágazó, és alkotásaival az élet szinte minden területén mindinkább szerepet játszó szakterület, a dizájn jelenlegi helyzetéről, tendenciáiról, törekvéseiről.

Ebben a vasos kötetben igen széles panorámát tár elénk minderről. Olyan helyzetképet mutat, amelyet az olvasók, helyesebben a szemlélők egy része minden bizonnyal lelkesítőnek talál, mások zavarba ejtőnek, ismét mások pedig igencsak aggodalomra okot adónak abban a tekintetben, hogy merre is tart velük a világ. A vízvonalat közöttük az alkotó, újító kedv szárnyalásához, a status quo bátor vagy éppen szilaj felborításához, ne tagadjuk: a rendbontáshoz, az ezek nyomán születő radikális változásokhoz fűződő viszonyuk jelentheti. Akik ebben a megújulás, a szabadság adta új és gyümölcsöző lehetőségek ígérését látják, azok bizonnyal felemelőnek találják, akik ellenben az eddig pozitívnak tekintett értékek öncélú tagadását, széthullását, azok fenyegetőnek vagy ahhoz közelinek. Az viszont bizonyos, hogy e kötet senkit nem hagy hidegen, aki kicsit is érdeklődik a tárgyi világunk megformálása mögött álló szellemi áramlatok iránt.

Az alkotó, újító kedv szárnyalása: Fairs bevezetőjét azzal indítja, hogy a XXI. század mindössze néhány éve kezdődött, de a tervezők aktívabbak, mint valaha. Könyvének, írja, egyik legfőbb törekvése éppen az, hogy áttekintést adjon a mai formatervezés páratlanul változatos világáról, egy olyan korszakról, amely bizonyosan a dizájn történetének egyik legizgalmasabb periódusa lesz. Azon persze érdemes elgondolkodnunk, hogy ebben feltehetően csekély a szerepe a nagy naptári fordulónak, az évszázad- és -ezredváltásnak, és sokkal inkább azok a trendek haladnak gyorsulva előre, amelyeket a rohamosan fejlődő modern technológiák, a gyorsan és kíméletlenül hódító globalizáció, az árutermelésnek ezek által életre hívott új paradigmája, továbbá az ezek teremtményeként kialakuló új világgazdasági rend mozgat. Fairs bevezető helyzetértékelését tovább idézve (annál is inkább, mert amit mond, e kötet a továbbiakban gyönyörűen be is mutatja), a formatervezés szinte minden területén forradalmi változások zajlanak, az építészetben, a várostervezésben és a belsőépítészetben csakúgy, mint a bútortervezés, a reklámgrafika és a divat terén. Kulcsmondata itt,

amely e műve mottójául is szolgálhat, hogy a múlt század uralkodó ideológiai és dogmái a sülyesztőbe kerültek, s az új évszázad egészen más irányokat jelöl ki a számunkra. A változás – folytatja – a tárgyak külső megjelenésében a legszembetűnőbb (s hogy mennyire, annak igencsak meggyőző bizonyítéka az itt felsorakoztatott alkotások jelentős hányada!). A XX. századi modernizmus jórészt egyenes vonalakkal határolt, racionális formavilága a kísérletezés és az érzékiség (sic!) új szellemének adta át helyét. A dekoráció ismét szilárdan megvetette a lábát a dizájn világában, a tervezők pedig ismét elképzelhetőnek tartják, hogy tisztán esztétikai okokból hozzanak létre formákat, ahelyett, hogy a funkcionalitással igyekeznének igazolni őket. A dizájn legnagyobb hatású ága, az építészet túllépett az egyenes síkokkal határolt formák XX. századi modernista dogmáján. A mai építészetre jellemző plasztikusabb megközelítés eredményeként ma gyakran láthatunk olyan épületeket, amelyek leginkább vízceppre, uborkára vagy felhőre hasonlítanak. A bútortervezők is sajátos, erősen expresszív formákkal kísérleteznek, amelyek gyakran inkább képzőművészeti alkotások, mint használati tárgyak.

Fairs ide kapcsolódó példái közül kiemelünk néhányat, amelyek különös erővel mutatják az új távlatokat/mélységeket. Maarten Baas holland formatervező lángszóróval megperzsel régi bútorarabokat, és művészeti galériáknak adja el e műveit. A Front nevű svéd tervezőcsapat a robbantás nyomán keletkezett kráter formáját őrző öntvényt használja széknek, a tapétaminta kitalálását pedig patkányokra bízta, amelyek a papír megrágásával alkotják meg művüket. Tobie Kerridge és Nikki Stott tervezők pedig bioékszert készítenek oly módon, hogy a megrendelő csontjaiból sejteket vesznek ki, ezekből laboratóriumban csontszövetet növesztenek, abból pedig nemesfémmelel megerősített gyűrűt készítenek. Mielőtt azonban mindezek felett kitérnének belőlünk Arany János szavai – „Oh! irgalom atyja, ne hagyj el!” –, fűzzük ide, hogy ezek a példák inkább a dizájn mai játékterének szinte végtelen voltát szemléltetik, semmint annak általános dekadenciába fordulását sugallnák. A tervezői alkotások itt sorakozó, rendkívül sokrétű, sokszínű, gazdag panorámája is azt mutatja, hogy azok nagy hányada mestermű, jóllehet sokuk szokatlan, sőt kifejezetten – és szándékosan – meghökkentő előadásban.

Erősen elgondolkodtató azonban e modern áramlatoknak az a tendenciája, amelyet Fairs így foglal össze: a mai tervezők jelentős részének a tárgy funkcionális szempontjai egyre mellékesebbek, s inkább a gondolati tartalmat tartják szem előtt. Nagy kérdés, hogy ha a tervező a tárgy funkcionális szempontjait mellékesként kezeli, akkor mi marad, s főként milyen hasznát veszi a felhasználó az ilyen alkotásnak. Lehet művészi értéke – még inkább olyan korban/körben, ahol egy felfordított piszoár is előléptethető megbecsült műalkotássá –, de vajon szembe mehet-e a tervezés azzal, hogy egy használati tárgy vagy akár egy használatra szánt épület aligha nélkülözheti a rendeltetésének betöltését megalapozó funkciókat? Az itt sorakozó alkotások jelentős hányada nagyjában-egészében megnyugtató választ ad erre: ha túltesszük magunkat a sokuk által keltett első meghökkenésen, azt mutatják, hogy a használati értéküket adó funkcióik sem vesztek el, csak többé-kevésbé szokatlan

formákba csomagolták azokat. Ha a tálalószekrény hulladékfából készült is (Piet Hein Eek alkotása), de tiszta, korrekt és jól szolgál, miért is ne hirdesse akár alkotója – és birtokosa – környezettudatosságát is, sőt az olyasfajta extravaganciát, mint amikor valaki fejen állva hegedüli, csodálatosan szépen, Vivaldi Négy évszakát ...

Az itt múlttá nyilvánított korban a kétszer kettő józanságával azt mondtuk, hogy az ipari formatervezés meghatározó jellemzője, hogy markánsan kétarcú tevékenység: benne a művészi vagy ahhoz közelálló alkotótevékenység olyan értékalkotó munkával egyesül, amelynek eredményei az ipari áruterelés körében hasznosulnak, és annak fogalmai szerint állítanak elő értéket – gazdasági szerepe és jelentősége éppen abban áll, hogy megfelelő alkalmazása sok területen igen számottevő mértékben hozzásegíthet az áruterelés jövedelmezőségének javításához. Magas színvonalú alkotótevékenység, hiszen a legbensőbb lényegéhez tartozik, hogy a termék küllemének kialakításában túllép az egyszerű rutinmunkán, a tervezési közhelyeken, valamint a termék funkcióból gyakorlatilag önmaguktól adódó alapmegoldásokon – teszi ezt ugyanakkor annak a nagyon gyakorlatias célnak az érdekében, hogy kedvezően alakítsa a kérdéses termék esztétikai, ergonómiai és egyéb használati jellemzőit, és lehetőség szerint további értéknövelő funkciókkal is felruhazza azt. Mivé lett mindez, amióta dizájnnak nevezzük? Fairs bámulatosan illusztrált, izgalmas, tanulságos, hatalmas, átfogó képet és értékelést ad erről. Fejezetei: Építészet; Enteriőrök; Bútorok; Világítótetek; Lakberendezési tárgyak; Ipari formatervezés; Ruhák és kiegészítők; Vizuális kommunikáció; Várostervezés és tájépítészet.

Dr. Osman Péter

Encyclopaedia Britannica 2008 Ultimate Edition DVD-ROM. Focus Multimedia, 2007; Britannica Hungarica Világenciklopédia 2007 DVD-ROM. Britannica Hungarica Online. J.I.T. LEXIKON Kiadó, 2006, 2007

Kiemelkedően hasznos és ügyes eszközök – nem melleleg az európai kultúra és a legmodernebb technika csodái. Az alapjuk, a jó öreg – és a rendszeres frissítésekkel örökifjú, egyre többet tudó – Encyclopaedia Britannica maga is csoda: a legrégebbi és a legnagyobb angol nyelvű, általános célú enciklopédia, amelyet az egymást követő, mind bővebb és átfogóbb kiadásai a leghatalmasabb tudástárrá tettek, ami ezen a nyelven egy mű keretei közé szervezve létezik. Első kiadásának megjelentetését 1768-ban kezdték meg Edinburghben, az három kötetet tett ki összesen 2391 oldallal, és három év alatt készült el. A legfrissebb nyomtatott változata már 32 robusztus kötet, hossza csaknem 140 cm, benne 44 millió szó és 65 ezernél több szócikk van (bennük egyebek között a történelem és a kultúra legfontosabb szereplői közül 23 ezernél többnek az életrajza, valamint 15 ezernél több földrajzi szócikk található), továbbá 24 ezernél több, tudományos alapossggal kiválasztott illusztrációt – kép, ábra, fénykép és térkép – tartalmaz. Az ismertetéseket a legjobbakból válogatott

szakértők készítik, köztük számos Nobel-díjas is. S hogy lépést tartsanak a fejlődéssel, a szócikkek 46%-át az utóbbi három év során frissítették fel. Milyen kár, hogy átlagembernek ez a sorozat elérhetetlen, reménytelen szerelem.

A Britannica DVD-adattáron rögzített változata többszörösen is a modern technika csodája. Eleve azzal, hogy olcsón megvásárolhatóvá és a saját számítógépünkön kezelhetővé tette az enciklopédia teljes anyagát. Gyakorlati használati értéke emellett messze túl is szárnyalja a nyomtatott változatét – akinek erre vonatkozóan kételyei lennének, forgasson egyszerre 32 testes kötetet, s főként kövesse bennük a kapcsolódásokat, majd vesse össze a hiperlinkek adta lehetőségekkel. Tény, hogy vannak, akik húzódoznak a számítógépes eszközök alkalmazásától, de aki ezt használni kezdi, hamar megszereti mint igen könnyen hozzáférhető, rendkívül gazdag és, ami különösen fontos, feltétlenül megbízható információ- és referenciaforrást. A kezelése pedig igazán könnyen kitanulható.

A DVD-változat ezeken felül sokkal többre is képes: az elektronikus informatika lehetőségeit, és a DVD óriási tárolókapacitását kiaknázva a tudástárak összefüggő, jól kezelhető rendszerét állítja rendelkezésünkre. Ennek szolgáltatásai olyan gazdagok, hogy már a feltérképezésük is vonzó, hosszú kaland. A legújabb, 2008-as kiadásnak szinte felfoghatatlanul óriási tartalma: 56 741 947 szó, 20 793 fénykép, illusztráció, táblázat és ábra, 2543 térkép, 288 videoklip, 644 hangfelvétel, 166 ezer link a témákhoz kapcsolódó oldalakhoz – és sorolhatnánk.

A rezidensprogramként is telepíthető DVD-n három könyvtár található: Encyclopaedia Britannica könyvtár, Britannica diákkönyvtár 10–14 éveseknek, és Britannica elemi könyvtár 6–10 éveseknek. Bennük, sorrendben, a Britannica teljes anyaga, (73 148 szócikk), Diák enciklopédia (15 738 szócikk) és Elemi enciklopédia (2523 szócikk). Továbbá, mindháromhoz kapcsolódva, változataikban azokhoz illeszkedve, egyebek közt: világatlasz földrajzi, gazdaságföldrajzi, kulturális és statisztikai adatokkal; időrendi táblák összesen 7217 tétellel; 2000 életrajz tudósokról és más kiemelkedő, világformáló emberekről. Kiemelt méltatást érdemelne a hatalmas szótárrendszer, amely értelmező szótárként, továbbá szinonima- és antonimaszótárként szolgál, összesen 320 ezer szócikkkel. Úgyszintén az a hatalmas, cikketek, valamint audio- és audiovizuális fájlokat tartalmazó könyvtár, amelyben tematikus felosztás szerint kereshetünk, illetve böngészhetünk. Már ebben magában is a bőség zavarával küzdünk, ha számot próbálunk adni a tartalmáról. Fő témakörei: Britannica klasszikusok: válogatás nagy klasszikusoknak a Britannica korábbi kiadásaiban található írásaiból / A Világ Adatai: gazdaságföldrajzi információk és főbb statisztikai mutatók több mint 200 országról / Az Év Könyve: az enciklopédia alkotói minden évben kiadják az Év Könyvét, benne sokoldalú áttekintéssel a történésekről, a szereplőkről, az év embereiről, a gazdaság, a tudomány, az üzleti élet, a kultúra ágazatainak és egyéb területeknek nevezetes eseményeiről – itt az 1993–2006 időszak évkönyveinek anyagát találjuk / Klasszikus zene – betűrendben Bachtól Weberig 500-nál több lejátszható zeneműrészlettel / Videotár.

A rendszer különleges szolgáltatása az „agytornász”, a Britannica évtizedes munkával kifejlesztett, különleges, vizuális keresőrendszere, amely a logikai összefüggések hatalmas hálózata révén segít keresni a teljes anyagban, megkönnyítve és izgalmas játékká emelve annak kutatását. És még ezekkel sem értünk tartalmának, szolgáltatásainak a végére.

Akiknek nehézséget okoz az angol, azoknak a *Britannica Hungarica* teszi hozzáférhetővé az Encyclopaedia Britannica anyagát. Számottevő mértékben ki is egészíti azt további, magyar vonatkozású szócikkekkel, információkkal, az így hozzáadott hazai szellemi érték igen jelentős. Létrehozásán a kiadó közlése szerint mintegy 500 kiváló hazai fordító, szaklektor, tanácsadó, szerkesztő dolgozott. Nyomtatott változata a legújabb, ún. bővítő kötetrel már 19 robusztus, elegáns kötetet tesz ki.

A *Britannica Hungarica* 2007 DVD anyaga ennek megfelelően óriási, benne 150 millió karakterrel 76 500 címszó, 910 térkép, 770 táblázat és családfa, 8970 fénykép, 1160 rajz és ábra, 390 videó és animáció, valamint 610 hang- és zenei részlet. A hiperlinkes továbblépés nemcsak a szövegben működik, hanem a világtalaszban is. Az ún. időszalag-funkció pedig időrendi sorrendben, fastruktúrában tárja elénk a lexikon anyagát, s évszámra kattintva listában feljönnek a hozzá kapcsolódó események szócikkei. Az ún. diavetítő-funkció pedig lehetővé teszi, hogy a képanyagból saját válogatásunk szerinti összeállítást készítsünk, amely elmenthető és utóbb változtatható.

Természetesen mindkét DVD nyújtja azokat a szolgáltatásokat, amelyekkel a legmodernebb informatika megkönnyíti az alkalmazást és kiterjeszti annak lehetőségeit, mint pl. a szövegek, illusztrációk kimentése, nyomtatása, átvitele a Word szövegszerkesztőbe, az újbóli megtalálást szolgáló könyvjelzők beszúrása, vagy éppen az oda-vissza lépkedés a számítógép bármely más szolgáltatása és a két DVD teljes anyaga között.

A Lexikon Kiadó most indított *Britannica Hungarica Online* szolgáltatása révén interneten is hozzáférhetővé tette a *Britannica Hungarica* anyagát. A felhasználók számára ennek legfontosabb előnye a tökéletesen mobil hozzáférés: bárhol, ahol egy számítógépen be tudnak lépni az internetre, el tudják érni azt. További fontos előny, hogy az online elérhető tartalmat a kiadó folyamatosan frissíti, bővíti, így mindig a legfrissebb és legteljesebb változat áll rendelkezésünkre. Sokaknak emellett szintén hasznos lehet az is, hogy ez nem foglalja le úgy a számítógép erőforrásait, mint a DVD-változat. Mindehhez csak az előfizetés ellenében kapott felhasználói névre és jelszóra van szükségük. Az ismételt belépés még egyszerűbb: ha már egyszer így beléptünk, a rendszer meg is jegyzi ezeket, így a webhelyre ismét rámenve a *Britannica Hungarica Online* akadálytalanul megnyílik.

Dr. Osman Péter

Az óceán. Feltárul a Föld tengereinek mélye. M-érték Könyvkiadó, 2007; ISBN 9639693456

A világoceán a legnagyobb földi lélettér. Jóllehet tudjuk, hogy az élet csodáinak szinte végtelen birodalma, a legtöbbünk nem is gondolná, hogy a becslések szerint a földi életformák (biodiverzitás) több mint 90%-ának ad otthont, s gazdagságára, változatosságára jól illik jelzőként a végtelen. Ehhez méltóan tartalmas, rengeteg ismeretet felsorakoztató, sokszínű és sokoldalú áttekintést ad róla az M-érték Kiadó Atlasz sorozatának ez a legújabb, robusztus kötete.

Szinte felfoghatatlanul hatalmas ez a világ, s mindig is megragadta az emberek képzeletét. A költő John Masefield sorait idézve „Tengerre szállok, újra meg újra, magányos óceánra, / S más vágyam nincs: egy gyors hajó, csillag visz jó irányba. / Süvít a szél, kötél feszül, a vászon jól dagad, / Halvány köd ül a tengeren, ha feljött már a nap” A Britannica Hungarica Online szócikkéből idézve, a Föld felszínének hatalmas medencéit kitöltő összefüggő, sós víztömeg, azaz a világoceán a felszín kb. 71%-át foglalja el, s mintegy 362 millió km² területet tesz ki. E kötet bevezetője elmondja, hogy a világoceánban kb. 1360 millió km³ víz van, abban kb. 48 trillió tonna oldott só, gáz és egyéb anyag. Az óceánfenék 75%-a 3000–6000 m mélységben terül el, a legmélyebb pontja 11 034 m. Az óceánok közel egyidősek magával a Földdel. Legalább 500 millió évvel a ma ismert legidősebb kőzetek keletkezése előtt már üledékek rakódtak le a víz alatt. Az óceánok és a szárazföldek helyzete nem állandó: a Föld mélyének folyamatai sodorják, hajtják őket. A Britannica Hungarica elmondja azt is, hogy hosszabb, több százmillió éves időszakot vizsgálva megállapítható, hogy az ún. köpenykonvekció változásai alakították ki a jelenlegi Atlanti- és Indiai-óceánt olyképpen, hogy mintegy 160–180 millió éve darabjaira szakították a két akkori szuperkontinent, Lauráziát és Gondvanaföldet. A mindezek okait és működési módját magyarázó lemeztektonika-elméletről természetesen ebben az enciklopédiában is olvashatunk, s szintúgy e folyamatok működésének olyan következményeiről, mint az óceáni kéreg születése és pusztulása, a hatásaikban nemritkán olyan grandiózus és félelmetes földrengések és cunamik, valamint a forró foltok és szigetsorok.

Úgy tűnik ugyanakkor, hogy a világoceán földrajzi kezelése nem teljesen egységes. Az Encyclopaedia Britannica, nyomában pedig a Britannica Hungarica szócikke szerint a világoceánt általában három óceánra és sok kisebb tengerre osztják. Ezzel szemben e szerint az enciklopédia szerint a felosztás öt óceánt és sok kisebb tengert tartalmaz, és így is mutatja be azokat.

A modern tudományok és technikai eszközeik mind több ismeretet fednek fel a világoceánról és a benne lévő életről. Példaként, jellemző adatként említjük meg, hogy a Britannica Hungarica Online az óceán címszóra történő keresésre több mint ezer találatot hoz fel. Ezzel együtt is, az óceán ma is a nagyrészt még feltáratlan titkok és tudományos meglepetések tárháza, amelyben beláthatatlan lehetőségek rejlenek, s amely feltehetően még létfontosságú erőforrásokat tartogat az emberiség számára. Itt megtaláljuk róla mindazt a naprakész tudást, amely fényképekben (2000-nél több), ábrákban, térképekben, szavakban, adatokban

és információkban belefér egy méreteiben is impozáns, 500-nál is több oldalas enciklopédiába az igényes tudományos ismeretterjesztés legjobb hagyományai szerint: jelesül úgy, hogy a legjobban szolgálja az érdeklődő olvasót, beleértve azt is, aki először találkozik a témakörrel. A leírások és magyarázatok átfogó, ugyanakkor részletekben is gazdag, sokoldalú képet, multidiszciplináris áttekintést adnak az óceánok és tengerek, valamint partjaik geográfiájáról, természeti jelenségeikről, a bennük lévő élőlények formáiról és biológiájáról. Mindezekben alaposak, ugyanakkor mindenki számára érthetőek – ezért a szaktudományok mélyebb elemzéséig már nem mennek el.

A tartalmával, s úgyszintén képanyaga szépségével és gazdagságával egyaránt megragadó kötet négy nagy részre oszlik. Az első az óceán vizének fizikai és kémiai tulajdonságairól, továbbá az óceánok geológiájáról, valamint a tengeráramlásokról és az éghajlati sajátosságokról ad áttekintést. A második fejezetei az óceáni környezet fő összetevőit mutatják be. Ezek: Tengerpartok / Sekélytengerek / Nyílt óceán és óceánfenék / Hideg tengerek. A kötet csaknem felét kitevő harmadik rész a sósvízi élet hatalmas és csodálatos birodalmát, a tengerek élővilágát állítja elénk. Bemutatja annak osztályozását, foglalkozik az itteni élet működési módjával, azaz a tengeri élővilág ökológiájával, azt követően pedig majdnem 200 oldalon „a tengeri élővilág országai”-val az egysejtűektől az emlősökig. Az utolsó rész a térképeké. Az átfogó térképek mellett részletes térképek mutatják be a tengereket és azok kisebb területi egységeit, valamint – a rendelkezésre álló legpontosabb ismeretek alapján – az óceánfenék domborzatát.

Szerkesztési módját tekintve az egész enciklopédia adatokat és információkat közlő kisebb-nagyobb szócikkek, képek, ábrák, táblázatok fejezetekbe rendezett hatalmas mozaikja. Olvasmányosan, érdekesen, jól áttekinthetően előadott hatalmas és főként sokoldalú tudásanyag.

Dr. Osman Péter